

ligt intresse av sekretess . . . skulle ta över den enskilda målsägandens rätt att få föra straffrättslig talan" (s 180). Sådana ärenden tillhör emellertid inte rättskipning, d v s befinner sig utanför det område som HD enligt regeringsformen bör ägna sig åt. Det kan tilläggas, att domstolarnas styrka ligger i förmågan att underbygga sina domar med en saklig juridisk argumentation inom processrättens ram. Administrativa avvägningsärenden kan inte motiveras lika nog. Om vår högsta domstol är villig att överta sådana ärenden

uppstår frågan om HD "själv . . . är beredd att värna om sin ställning som domstol" (s 184).

Gustaf Petrén var inte endast en framstående jurist. Han var tillika en god medborgare, djupt engagerad i de viktigaste rättspolitiska frågorna. Han stod alltid på den enskildes sida i kampen mot maktmissbruk. Och framför allt: han litade på att förnuftet i långa loppet vinner över makten.

Uppsatssamlingen *måste* läsas av alla som vill landets och medborgarnas bästa.

DANNE NORDLING:

Värdenihilismens svanesång?

"Juridiken vill vara inte endast en lära *om* rätten utan även en lära *i* rätten". Denna travesti på värdenihilismens skapare Axel Hägerströms formulering att det bara finns en lära *om* moral och inte *i* moral anför Svante Nycander, politisk chefredaktör för Dagens Nyheter, för att visa att rätten saknar normala objektiva grunder. Nycander är starkt influerad av de värdenihilistiska lärorna redan från barnben — fadern var hägerströmian och författare till boken "Personlighet och moral" (1943) i polemik med biskop Torsten Bohlin och kyrkoherde Allan Svantesson. Självt karaktäriserar sig Nycander som rationalist och pragmatiker.

Stig Strömholm och Svante Nycander:
Makten över rätten. Norstedts 1991

Mot honom argumenterar Stig Strömholm, professor i juridik och rektor vid Uppsala universitet, i brevboken *Makten över rätten*. Strömholm har förståelse för det irrationella och ogillar starkt värdenihilismens och Uppsala-skolans praktiska konsekvenser. Ett exempel som han relaterar är den folkliga representantens yttrande att "juristerna bjäbbar om sina formfrågor — men sådant bryr man sig inte om" vilket skedde i en styrelse som skulle bevilja pengar till vetenskaplig forskning.

Det som kunde ha blivit en brännande debatt om värdenihilismen contra värde-realismen domineras i stället av artighetsbetygelser, reservationer och utviker på mindre relevanta områden. Boken saknar dock ej intresse eftersom den manifesterar tänkandet hos två mycket bety-

delsefulla personer. Sålunda är Strömholm inte någon företrädare för värderalismen — han har stor förståelse för Uppsala-skolans teoretiska förtjänster. På traditionellt elokvent manér (med alla inskjutna bisatser) utvecklar han en indirekt kritik av värdenihilismen. Han är helt enkelt emotionellt otillfredsställd med att behöva ta hänsyn till denna lära och hade hellre önskat att Thomas av Aquino haft rätt.

Att Uppsala-skolan ovedersägligen haft betydande teoretiska förtjänster behöver enligt min mening inte innebära att man som Strömholm i stort sett ger upp kritiken på det teoretiska planet. Hägerström gjorde gällande att de moraliska föreställningarna både var godtyckliga (varierande mellan olika kulturer) och byggda på magiska/religiösa uppfattningar. Men godtyckligheten är faktiskt endast skenbar. Det finns i alla kulturer en fast kärna av moraliska/rättsliga regler som i stort sett är gemensam för samhällsbildningar över hela världen. Det är bara en fråga om att analysera sederna i adekvata kategorier.

Detta kunde eller ville inte Hägerström. Om moraliska föreställningar inte skulle vara lika varierande som de religiösa föreställningarna skulle ju Hägerströms andra argument bli påtagligt försvagat. Han hade med stor kompetens visat att en rad normativa seder i det moderna samhället gick tillbaka på de gamla romarnas religiösa idéer. Paradexemplet är motiveringen för ett handslag vid avtalsuppgörelser. Eftersom modern forskning kan visa att dessa gudomar m m inte existerar och att de moraliska/rättsliga normernas religiösa bas är falsk trodde Hägerström tydligen att dessa normer

därmed inte existerade i objektiv mening.

Analogt med detta skulle man kunna säga att när forskningen lyckades visa att det inte var Prometheus som gav människorna elden kan elden inte ha objektiv existens. — Det är därför mycket mer närliggande att anta att de religiösa motiveringarna för de moraliska normerna är en efterhandskonstruktion som i brist på polisiära resurser användes för att öka benägenheten att efterleva de egentligen rationellt motiverade normerna.

Strömholm berör detta bara i förbigående när han försöker gendriva Carl Lidboms tes att lagarna endast är arbetsverktyg i maktthavarnas händer. Man hade önskat att Strömholm med några flagranti exempel hade visat att det inte går att stifta vilka lagar som helst och få dem efterlevda ens om en folkmajoritet ställt sig bakom dem.

Jag menar att vi på vetenskapliga grunder borde kunna härleda lämpliga grundprinciper för att kunna bygga ett fungerande samhällssystem. Om detta skall ha egenskapen att vara "civiliserat" finns det vissa restriktioner för regelsystemets utformning. På samma sätt kan vi härleda principerna för hur man bygger ett hus med vissa egenskaper. Om vi fuskar med sanningen när det gäller de geometriska principerna får vi ett sämre hus. Och fuskar vi med sanningen vid rättssystemets utformning får vi ett sämre samhälle.

Detta synsätt kan Svante Nycander inte dela trots sin rationalism. Dels är han för mycket pragmatiker, dels har han en helt annorlunda syn på de moraliska frågornas egenskaper. Han exemplifierar det senare med tesen att en "äkta moralisk konfliktfråga" inte kan ha en sann lösning eftersom den då upphör att vara moralisk.

Som konkret exempel anför han frågan "får jag hjälpa en lidande, obotligt sjuk människa att dö?".

Att moraliska frågor där två etiska principer strider mot varandra kan vara svårlösta är emellertid inte nog för att hävda att alla moraliska frågor saknar lösning. Ta i stället ett klart fall av mord bland stamfränder. Skulle vi som enskilda inte ha förmågan att utröna den sanna moraliska halten i en sådan behandling? Kan denna fråga besvaras genom en demokratisk omröstning bland medlemmarna i det aktuella samhället och resultatet avgöras av hur många som tycker "ussh" respektive "hurra" om handlingen i fråga?

Likaväl som vi med ganska enkla metoder i de flesta fall kan särskilja en romboid från en kvadrat eller en parallelltrapets kan vi särskilja en olyckshändelse med dödlig utgång från ett mord. Därför kan vi bygga någorlunda fyrkantiga hus och gå någorlunda säkra på gatorna utan att vara beväpnade. Detta finner de flesta av oss rationellt, alldeles oberoende av om makthavarna eller gudarna har påbjudit detta beteende eller ej.

Blir då inte slutresultatet detsamma vare sig man grundar samhällsbygget på rationella värden eller på en pragmatisk utvärdering av det slutliga utfallet? Låt mig illustrera detta med Nycanders argumentation mot löntagarfonderna. Han

finner det vällovligt att denna fråga behandlades på det ekonomiska och politiska planet där konsekvenserna för friheten och välfärden belystes. Det hade varit till skada om frågan hade klippts av i en domstol såsom stridande mot skyddet för äganderätten. Då hade vi enligt Nycander gått miste om denna "fantastiska lektion i samhällskunskap".

Förvisso är detta riktigt. Vi har inte kommit längre i den sociala utvecklingen än byggmästaren som beordrar sina arbetare att använda en "rät" vinkel som mäter 95 grader. När huset står färdigt har vi fått en fantastisk lektion i byggnadsteknik. Och vilken fantastisk lektion i samhällskunskap har inte det sovjetiska folket fått under 70 år när man ersatte både sanning och rätt med en utilistisk morallära.

Fakta sparkar. Så även på etikens område. Nihilistiska konstruktivister skall inte tro att man ostraffat kan sätta sig över vissa, för ett avancerat samhälle, grundläggande principer — man må kalla dem moraliska, metafysiska eller rationella. Principerna finns där i motsvarande mening som de geometriska principerna oavsett om man väljer att observera dem eller ej. Nycander är givetvis inte någon anhängare av sovjetsystemet men hans resonemang måste mot bakgrunden av det sovjetiska exemplet ändå rimligen innebära värdenihilismens svanesång.